

Jeugdliteratuur

Nieuwe studies waar je niet omheen kunt

Eind jaren tachtig verscheen *De hele Biblebontse berg*. Jarenlang was dit boek het belangrijkste naslagwerk voor de geschiedenis van de jeugdliteratuur. Precies vijftig jaar later verschijnen er twee boeken die proberen tegemoet te komen aan de kritiek die het boek destijds kreeg en recht doen aan het onderzoek van de afgelopen jaren naar de geschiedenis van de jeugdliteratuur. Door **Toin Duijx**.

De titel van het nieuwe boek over de geschiedenis van de jeugdliteratuur is erg intrigerend. *Een land van waan en wijs* is ontleend aan het misschien wel bekendste boek van Paul Biegel, *De kleine kapitein* (1970). In de inleiding van het kloekke boek (575 pagina's) staat dat 'waan' verwijst naar 'fantasier verhalen (die) telkens weer de verbeelding van de jonge lezers prikkelen en meevoeren naar verre en vreemde werelden'. 'Wijs' verwijst dan naar 'verhalen (die) jonge lezers een herkenbare wereld bieden, terwijl ze tegelijkertijd subtiel de horizon verbreden en aan het denken zetten'.

De nieuwe geschiedenis wil aan enkele kritiekpunten op *De hele Biblebontse berg* uit 1989 tegemoet komen. Deze hadden vooral betrekking op het ontbreken van een theoretische onderbouwing en de verantwoording van de keuze van de besproken auteurs en illustratoren. In *Een land van waan en wijs* wordt in de verantwoording aan het slot van het boek ruim aandacht geschonken aan de uitgangspunten. De geschiedenis van de jeugdliteratuur moet volgens de redacteurs geplaatst worden in een culturele en maatschappelijke context. En dan moet er ook over de grenzen gekeken worden, zeker naar de ontwikkelingen op dit gebied in Vlaanderen en Fryslân (maar ook naar de vertaalde jeugdliteratuur).

Genres als indeling

Na een gedegen inleiding waarin in vogelvlucht de geschiedenis van de jeugdliteratuur wordt gegeven, gerelateerd aan pedagogische en maatschappelijke denkbeelden, komen verschillende genres aan bod in afzonderlijke hoofdstukken. Genres zoals de 'filosofische en religieuze kinderliteratuur', 'fantasier verhalen', 'informatieve jeugdliteratuur', 'his-

torische jeugdboeken' en 'adolescentenliteratuur'. In elk hoofdstuk wordt dan de geschiedenis van dat specifieke genre beschreven. Bij het ene genre gaat de auteur ver terug in de tijd, omdat het een genre is dat al lang bestaat, maar soms is dat niet het geval omdat het genre, bijvoorbeeld de 'adolescentenliteratuur', als genre pas een korte geschiedenis kent (ook al zijn er wel duidelijk vroegere voorlopers te signaleren). Het gevaar van een opzet met genres als indeling is dat de genres niet duidelijk genoeg af te bakenen zijn en er dus overlap tussen de hoofdstukken zal zijn. De auteurs van de verschillende hoofdstukken zijn zich hiervan bewust en geven ook aan dat sommige genres nogal veel overeenkomst hebben met andere genres. Zo kunnen bepaalde historische jeugdboeken ook onder het jongensboek gerangschikt worden. De redacteurs van het boek hebben dit echter goed in de gaten gehouden en er wordt regelmatig in een hoofdstuk verwezen naar andere hoofdstukken. Uiteraard kan niet helemaal voorkomen worden dat een bepaalde auteur of illustrator of een specifiek boek in meerdere hoofdstukken aan de orde komt.

In bijna alle hoofdstukken wordt het genre besproken in relatie tot ontwikkelingen binnen de

volwassenenliteratuur, die vaak een voorbode zijn voor ontwikkelingen binnen de jeugdliteratuur. Ook komen de pedagogische en maatschappelijke aspecten die in de algemene inleiding kort zijn besproken, en die specifiek zijn voor het genre uitgebreid aan bod.

De Friese jeugdliteratuur krijgt ruimschoots aandacht

De vele voorbeelden van boeken onderbouwen de historische ontwikkelingen binnen het genre. Binnen alle hoofdstukken wordt ook verwezen naar wetenschappelijk onderzoek. Bij de beschrijving van bijna alle genres is de Vlaamse jeugdliteratuur, die in Nederland vaak nog te onbekend is en in *De hele Biblebontse berg* amper, en zeker niet geïntegreerd, aandacht kreeg, ruimschoots aanwezig en dat geldt ook voor de Friese jeugdliteratuur.

Naast de bekende genres komen ook andere vormen van

jeugdliteratuur aan de orde, zoals de jeugdtijdschriften, maar ook de strips, de verfilmde jeugdliteratuur en 'games, apps en jeugdliteratuur'. Niet al deze hoofdstukken zijn even diepgaand. Het laatstgenoemde hoofdstuk is niet echt goed uitgewerkt en dat komt voor een belangrijk deel omdat er nog te weinig onderzoek gedaan is naar de jonge geschiedenis van de games en apps en de relatie met de jeugdliteratuur.

Wetenschappelijke benadering

De redacteurs (en dus ook de auteurs van de afzonderlijke hoofdstukken) hebben gekozen voor een wetenschappelijke benadering van de geschiedenis van de jeugdliteratuur. Uitgangspunten zijn goed verantwoord en er is een gedegen register op persoonsnamen en titels en een uitgebreide bronnenlijst.

De wetenschappelijke benadering staat de leesbaarheid van het boek echter zeker niet in de weg. De hoofdstukken zijn zonder uitzondering prettig leesbaar en zullen bij menig lezer veel herinneringen aan bepaalde boeken opleveren. De hoofdstukken hoeven ook niet in de aangeboden volgorde gelezen te worden (ook al is het wel verstandig om te beginnen met het inleidende hoofdstuk).

Het boek is op zich mooi uitgegeven. Een gebonden uitgave die bestand is tegen veelvuldig gebruik (zo'n boek waar je dan ook nog een leeslint bij verwacht). Er is sprake van een prettige bladspiegel, maar het boek is niet echt rijk geïllustreerd en de teksten bij de niet altijd even mooi afgedrukte zwart-wit illustraties, vaak van omslagen van boeken, leveren vaak geen extra informatie op. Misschien dat in een herdruk daar nog naar gekeken kan worden. En wat jaartallen betreft heb ik in de tekst en registers enkele foutjes of inconsequenties ontdekt, die dan ook meegenomen kunnen worden. Maar we mogen

ons, ondanks deze kleine kanttekening, gelukkig prijzen met dit boek. Het vervangt niet *De hele Biblebontse berg*, maar is daar een heel goede aanvulling op en laat de geschiedenis vanuit een andere invalshoek zien. Een standaardwerk waar geen onderzoeker omheen kan. En natuurlijk zullen lezers specifieke auteurs, illustratoren of titels van boeken missen, maar dat zal altijd zo blijven want er moeten keuzes gemaakt worden en gekozen is voor een zo groot mogelijke representativiteit en niet voor volledigheid. Historisch onderzoek, dus ook dat naar de geschiedenis van de jeugdliteratuur, is altijd in ontwikkeling en over vijftig jaar is er misschien weer een nieuwe geschiedenis nodig.

Boekillustraties

In het hierboven besproken boek is uiteraard ook een hoofdstuk gewijd aan het genre 'prentenboeken en geïllustreerde boeken'. Voor wie daar niet genoeg aan heeft is van de hand van de auteur van het hoofdstuk, Saskia de Bodd, een, zoals je bij dit genre mag verwachten, heel rijkelijk geïllustreerd standaardwerk verschenen. Al bladerend door het boek zal iedereen merken hoe veel indruk illustraties kunnen maken op de kijker. Iedereen zal

De wetenschappelijke benadering staat de leesbaarheid niet in de weg

bij veel illustraties mooie herinneringen hebben aan bepaalde boeken.

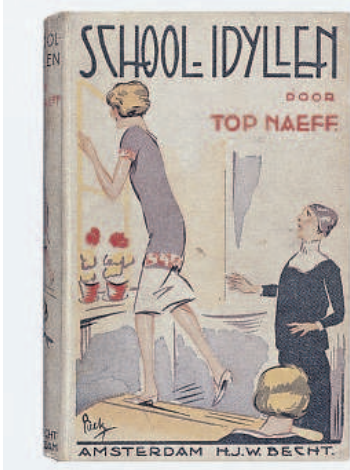
De opzet van dit boek is anders.

Nationaal cultuurbezit

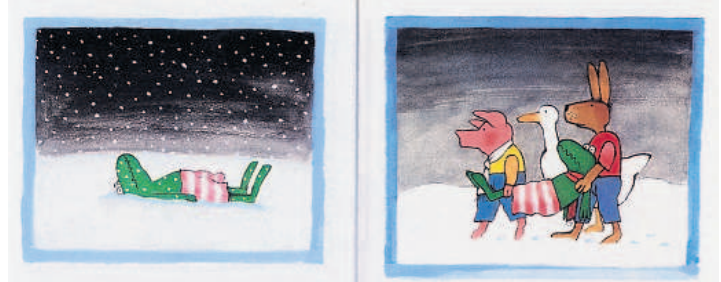
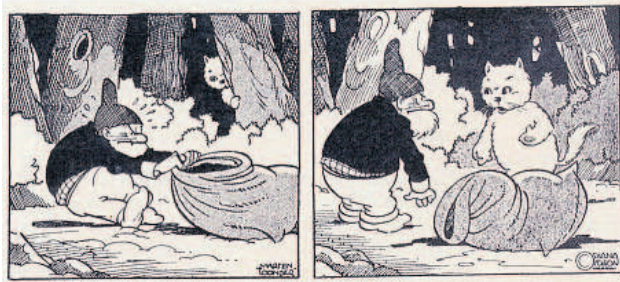
In beide boeken komen veel auteurs en illustratoren aan bod. Wie heeft niet direct een beeld bij de verhaaltjes rondom Jip en Janneke (Fiep Westendorp), of wie weet niet wat er aan de hand was met Jet van Marle in *School-idyllen* van Top Naeff (geïllustreerd door Rie Reinderhoff). Maar ook *Pietje Bell*

van Jan Rinke behoort tot ons nationaal cultuurbezit, evenals Dikkertje Dap en zijn graf zoals verbeeld door Wim Bijmoer. En *Nijntje* (Dick Brunst) en *Kikker* (Max Velthuis) spelen in elke opvoeding een grote rol, naast *Tom Poes* van Phiny Dick en de *kinderbijbel* geïllustreerd door Bert Bouman.

1 Vroeger had jeugdliteratuur voornamelijk tot doel kinderen op te voeden. In de tweede helft van de vorige eeuw werd het kinderboek steeds minder een expliciete opvoeder. Normen en waarden worden nu op meer impliciete wijze overgedragen.

Met de klok mee: omslag van Top Naeffs *School-idyllen* door Rie Reinderhoff; *Jip en Janneke* door Fiep Westendorp; tekening uit de kinderbijbel *Woord voor woord* door Bert Bouman; *Pietje Beil* door Jan Rinke; *Kikker* door Max Velthuis; *Tom Poes* door Phiny Dick en *Dikkertje Dap* door Wim Bijmoer. Illustraties uit besproken boeken

In zes hoofdstukken wordt chronologisch het belang van het geïllustreerde boek in de twintigste eeuw besproken. Hierbij gaat het niet alleen om kinderboeken, maar om alle boekgenres. Wat opvalt is dat bij de eeuwwisseling (19e naar 20e eeuw) het geïllustreerde boek voor volwassenen een belangrijke plaats inneemt, om naarmate de 20e eeuw vordert steeds meer naar de periferie gedrongen te worden (uitgaven in kleine oplages) om in het laatste hoofdstuk (jaren negentig tot 2014) eigenlijk helemaal te ontbreken, als je de graphic novel buiten beschouwing laat.

De zes besproken periodes worden steeds ingeleid door een gedegen hoofdstuk over de geschiedenis van het geïllustreerde boek, waarbij ook heel duidelijk aangegeven wordt hoe sociaal-maatschappelijke en politieke ontwikkelingen, maar ook bijvoorbeeld de ontwikkelingen binnen de mo-

gelijkheden van de boekdruk-kunst, hierop van invloed zijn geweest. Ook, en dat wordt vaak vergeten, is er ruimschoots aandacht voor de kunstopleidingen en de invloed van de daar gekozen uitgangspunten met betrekking tot de status van illustreren, en ook aan de specifieke invloed die bepaalde docenten op deze opleidingen hadden op hun leerlingen.

Portretten van illustratoren

Na elk inleidend hoofdstuk volgen dan korte (drie pagina's, soms vier) 'illustratorenportretten' van belangrijke kunstenaars die aan bod kwamen (de namen van deze illustratoren staan in de tekst vermeld). Deze portretten geven een extra diepgang aan de inleidende hoofdstukken. Er is dan ook gekozen voor illustratoren die een representatieve bijdrage hebben geleverd en er is niet gestreefd om zoveel mogelijk illus-

tratoren op te nemen. Deze mooi gekozen opzet maakt het mogelijk om in de inleidende hoofdstukken meer in het algemeen de geschiedenis weer te geven (waarbij trouwens al veel illustratoren en besprekingen van boeken de revue passeren), en daar een extra dimensie aan te geven door exem-

In de 20e eeuw belandt het geïllustreerde volwassenenboek in de periferie

plarische besprekingen daarop te laten volgen. Kunstenaars als M.C. Escher en Kurt Löh staan naast Rien Poortvliet en Anton

Pieck of Max Velthuis en Dick Bruna.

Op een indrukwekkende wijze laat Saskia de Bodt zien hoe de ontwikkelingen van het geïllustreerde boek voor volwassenen en dat voor kinderen in elkaar grijpen en dat deze niet onafhankelijk van elkaar bekeken kunnen worden. Wat opvalt is dat de geschiedenis van de jaren negentig tot 2014 (het laatste hoofdstuk) nog weinig uitgekristalliseerd is. De afstand tot deze periode is nog te kort om duidelijke ontwikkelingen te constateren.

Beelden van verbeelders

Een boek over illustraties kan niet zonder illustraties. Binnen de tekst wordt steeds verwezen naar bepaalde illustraties (in een andere kleur tussen vierkante haakjes). Aan de vormgeving van het boek is heel veel aandacht besteed en vormgeefster Brigitte Slangen heeft het tot een heerlijk kijkboek

gemaakt. Helaas is er geen prijs voor de beste vormgeefster, want zij zou die zeker verdienen voor haar werk (ik zou haar, ook gezien haar andere werk, zeker voor willen voordragen voor zo'n prijs).

1 Een land van waan en wijs. *Geschiedenis van de Nederlandse jeugdliteratuur.* Rita Ghequiere, Vanessa Joosen en Helma van Lieerop-Debrauwer (red.), Atlas Contact, 34,99 euro

1 De verbeelders. *Nederlandse boekillustratie in de twintigste eeuw.* Saskia de Bodt e.a. Van Tilt, 35,00 euro

